

Länsstyrelsen
Västmanlands län

ENHETEN FÖR REGIONAL UTVECKLING

Metodstöd

när personer befinner
sig utomlands eller
riskerar att föras
utomlands mot
sin vilja.

Innehåll

Inledning, 4

Bakgrund, 5

Se och upptäcka, 7

Lyssna på varningssignaler

Råd från Utrikesdepartementet, 8

Lagar och konventioner, 10

Mänskliga rättigheter

Ny lagstiftning

Brottsbalken

Föräldrabalken

Skollagen

Socialtjänstlagen

Samverkan

Fallbeskrivningar, 14

Samverkande aktörer, 17

Socialtjänsten

Kvinnocentrum

Polisen

Åklagarmyndigheten

IKKR Arosdöttrarna Tjej- och Kvinnojour

Skolan/IDA (Inkludering-Delaktighet-Aktivitet)

Så kan det gå till, 21

Beskrivning av ett händelseförlopp

Anteckningar, 22

Inledning

Den 1 juli 2014 trädde en ny lag i kraft: lagen mot äktenskapstvång och vilseledande till äktenskapstvångsresa. Den nya lagen stärker barns och ungas förutsättningar för lika villkor och rätten för var och en att själv avgöra valet av partner.

Att själv bestämma om man vill leva med någon, och i så fall med vem, är en självklarhet för de flesta men inte för alla. Därför behövs det en lag som ger flickor, pojkar, kvinnor och män samma rätt till kroppslig integritet och som gör det möjligt för alla att själva styra över sina liv.

Lagen är viktig och det är samhällets ansvar att se till att den efterlevs. Men det är också viktigt att vi medmänniskor inte vänder bort blicken om vi anar att något inte står rätt till så att samhället kan träda in och ta ansvar. Då kan alla barn och unga få den framtid de har rätt till och skyddas från upprepade våldtäkter, ofrivilliga graviditeter, avbruten skolgång och andra konsekvenser som barn- och tvångsäktenskap kan leda till.

När personer förs utomlands mot sin vilja, exempelvis för tvångsgifte, eller tvingas att stanna kvar i ett land mot sin vilja, krävs det samverkan och ett stort engagemang för att få hem dem igen. I Västmanland har vi varit framgångsrika i flera fall – att lyckas få hem personer som är utomlands mot sin vilja är unikt.

Vi vill nu dokumentera och dela med oss av våra erfarenheter genom att ta fram ett metodstöd som kan användas som stöd i olika ärenden. Det är viktigt att våra erfarenheter inte stannar vid några nyckelpersoner utan alla verksamma inom de olika organisationerna ska kunna veta vad som förväntas och hur de kan agera utifrån denna skrift. Samverkan ska inte behöva etableras vid varje nytt ärende.

I **samverkansgruppen** har representanter från länsstyrelsen, polisen, socialtjänsten, skolan och IKKR Arosdöttrarna Tjej- och Kvinnojour deltagit.

Bakgrund

Metodhandboken handlar om hedersrelaterat våld och förtryck, hedersbrott i utlandet, tvångsäktenskap, vilseledande till tvångsäktenskapsresa och könsstympning.

Hedersrelaterat våld och förtryck innebär kontroll av flickors och kvinnors sexualitet och är knutet till kollektivet. I hederstänkandet står föreställningen om kyskhets och oskuld i fokus och familjens rykte och anseende anses avhängigt flickors och kvinnors faktiska eller påstådda beteende. Centralt är att kvinnor ska vara oskuld vid äktenskapets ingående.

Detta förhållande kan vara mer eller mindre uttalat. Kontrollen kan sträcka sig från vardagliga former av begränsningar i flickors eller kvinnors liv, till exempel klädval, socialt umgänge och rörelsefrihet. I sin mest extrema form resulterar hederstänkandet i tvångsäktenskap, hot om våld och våld – inklusive dödligt våld.

Det ligger vanligtvis kollektiva beslut bakom bestraffning eller åtgärder för att upprätthålla acceptabla beteenden. Då kan familjen återfå hedern genom att bestraffa den som har vanhedrat dem. Det hedersrelaterade våldets kollektiva karaktär innebär att det kan finnas flera förövare och att det utövas av både män och kvinnor.

Inte välja partner fritt

Undersökningar visar att i Sverige finns det ungefär 70 000 ungdomar i åldern 16-25 som upplever att de inte kan välja fritt vem de ska gifta sig med. Av dem är det 8 500 som oroar sig över att inte kunna välja partner.

Hur ser då dessa ungdomars liv ut? De är i högre grad än andra förbjudna av sin familj att delta i

sex- och samlevnadsundervisning, biologi, musik och idrott i skolan. För vissa är tillgången till arbete, inflytande och fritid starkt begränsad. Ungdomarna känner ofta att de inte är respekterade i sin familj och det finns ofta konflikter om deras framtid. De har också starka begränsningar när det gäller homosexuella förhållanden; en hög andel av de som inte fritt får välja sin partner tror att de skulle straffas mycket hårt av sin familj om de vore bi-, trans- eller homosexuella.

Ungdomarna blir utsatta för hot, våld och kränkningar av närstående i högre grad än andra. Det är dessutom vanligare att de har hotats med att bli utkastade hemifrån eller skickas bort, ofast till ursprungslandet.

Pojkar kan tvingas till att kontrollera, kränka och i vissa fall misshandla sina systrar. De är då både offer och förövare.

Arrangerat äktenskap

Kollektivet fattar beslut om individen, ofta vem man inte får ha förhållande med eller vem som man ska gifta sig med. Giftermålen kan ske utomlands och i samband med en resa med familjen.

Med arrangerat äktenskap avses ett äktenskap där de som ska ingå äktenskapet samtycker till att någon annan föreslår en partner och samtycker till att gifta sig med den som föreslås. Ett arrangerat äktenskap kan ingås frivilligt. Utmärkande för detta är att båda parter har möjlighet att säga nej till att gifta sig eller till en föreslagen partner utan att drabbas av repressalier.

Tvångsäktenskap

Tvångsäktenskap kan ingås mot den ena partens eller båda parternas vilja. Det utmärks av att en av parterna, eller båda, tvingats att ingå äktenskapet. Vigslar i enbart traditionella eller religiösa ceremonier är ofta lika bindande för de som ingår dem som vigslar som är juridiskt bindande enligt svensk lag. En traditionell eller religiös vigsel gör att paret betraktas som gifta i omgivningens ögon, vilket för paret har en avgörande betydelse.

Unga kan av olika skäl acceptera ett traditionellt eller religiöst äktenskap som personen egentligen inte vill ingå. En del unga förstår inte heller vilka livslånga konsekvenser ett äktenskap för med sig för dem. Att lämna ett äktenskap är sällan socialt accepterat och kan innebära stora svårigheter för både mannen och kvinnan.

Könsstympning

Könsstympning kan också sättas i samband med hedersrelaterat våld och förtryck. Det är en specifik företeelse som har sin grund i bland annat föreställningen om att mäns och familjers heder är avhängiga kvinnors och flickors sexuella beteende. Kvinnlig könsstympning utförs fortfarande eftersom det är rotat i den traditionella tron om kvinnors status och roll. Det anses också vara en del av den rit som ska initiera den unga flickan i vuxenvärlden.

Könsstympning ses ofta som en nödvändighet för äktenskap, då ingreppet tros bevara en flickas oskuld innan giftermålet. Det är också ett sätt att kontrollera kvinnornas sexualitet, eftersom den sexuella njutningen minskar och kvinnan därför antas vara trogen sin man.

Trots de stora farorna för hälsan ses könsstympning som ett sätt att göra könsorganen ”rena och vackra” och att omvandla flickan till ”en riktig kvinna”. Det händer att barn och unga förs utomlands av sin familj för att könsstympas.

Tvåårsregeln

Den så kallade tvåårsregeln i utlänningslagen kom till för att förhindra tvångsäktenskap. Tvåårsregeln innebär att en person som flyttar till Sverige för att gifta sig får ett tidsbegränsat uppehållstillstånd. Om relationen tar slut inom två år riskerar personen i fråga att utvisas.

För många kvinnor innebär tvåårsregeln att de blir fast i förhållanden där de utsätts för våld och kränkningar, eftersom de inte kan lämna mannen utan att bli utvisade från Sverige. Om kvinnorna återvänder till hemlandet är risken stor att de utsätts för fara för sina liv.

Se och upptäcka

När du talar med någon om hedersrelaterat våld och förtryck är det viktigt att inte skuldbelägga. Försök få personen att själv berätta om sin situation.

Använd öppna frågor

• Två frågor som är bra att använda vid misstanke om att någon lever under begränsningar i familjen:

- **Vad måste du göra som du inte vill göra?**
- **Vad vill du göra som du inte får göra?**

Lyssna på varningssignaler

- Oro hos barnet/den unge inför längre lov.
- Synliga skador på barnet/den unge.
- Konkreta bevis på att barnet/den unge är utsatt för hot, kontroll, kränkningar, fysisk och psykisk misshandel.
- Flera inom familjen/släkten utsätter barnet/den unge för hot och våld.
- Hot och våld som straff.
- Skuld, skam och förskjutning.
- Successiv ökning av hot och våld.
- Rigid kontroll av klädsel, fritid, kamrater, tider.
- Ökad begränsning och kontroll med stigande ålder.
- Konkreta planer på äktenskap mot barnets vilja.
- Konkreta planer på att föra barnet/den unge utomlands.
- Redan trolovad eller bortgift.
- Sexuella övergrepp.
- Graviditet.
- Den unge har en egen vald, icke accepterad partner.
- Avsaknad av stöd inom familjen från föräldrar och syskon.
- Få eller inga kamratkontakter.
- Avsaknad av sociala kontakter och vuxna stödpersoner utanför familjen.
- Tidigare våld i familjen.
- Bortgifta syskon/kvinnor/barn i släkten.
- Patriarkal familjestruktur.
- Isolerad familj.
- Socialt och ekonomiskt belastad familj.
- Tidigare aktuell inom socialtjänsten för anmälningar/utredningar om barn som far illa.
- Tidigare dömda för våldsbrott inom familjen.
- Könstympning.
- Skilsmässa/vårdnadstvist.

Utrikesdepartementet

Om hedersbrott i utlandet och tvångsäktenskapsresor.

Ambassaderna, konsulaten och UD i Stockholm ger råd och bistår svenska medborgare och personer bosatta i Sverige som får problem utomlands.

Problemet kan bland annat gälla hedersrelaterat våld och hot eller giftermål mot den egna viljan. Det kan också handla om att en person lämnats kvar i utlandet utan pass och biljett till återresan.

Om personen får problem bör denne kontakta svenska ambassaden eller konsulatet i vistelselandet. Ambassaden, konsulatet och UD kan tillsammans med myndigheterna på hemorten undersöka vad som kan göras för att personen ska kunna återvända till Sverige.

På den här adressen finns alla ambassader och konsulat: www.swedenabroad.com.

Lagstiftning kan försvåra

Det kan samtidigt vara svårt för ambassaderna, konsulaten och UD i Stockholm att bistå på grund av att annan lagstiftning gäller i det land där personen befinner sig. Familjelagstiftningen kan även vara annorlunda. Det kan också finnas hinder enligt vistelselandets lag för att personen, under vissa omständigheter, ska få resa ut ur landet.

Är denne svensk medborgare, men även medborgare i det land som den befinner sig i, betraktas den som medborgare i det landet.

I vissa länder erkänns inte det svenska medborgarskapet och därmed kan ambassadens, konsulatets och UD:s möjligheter att hjälpa till vara begränsade.

När barn förs utomlands

Om ett barn förts till något av de länder som Sverige har avtal med kan Utrikesdepartementet hjälpa till med att försöka återföra barnet. Detsamma gäller om ett barn olovligen förts till Sverige från ett annat land.

När det gäller länder som har undertecknat Haagkonventionen finns det goda möjligheter att barnet kan återvända till sitt hemland. Men man bör vara medveten om att frågan om återförande ska avgöras i domstol om en frivillig lösning inte kan nås. En domstolsprocess kan ta tid och den utländska domstolen kan under vissa förutsättningar avslå ansökan. Någon garanti för att barnet kommer att återföras finns alltså inte, även om huvudregeln enligt konventionerna är att ett återförande ska ske så snart som möjligt.

En domstolsprocess innebär även kostnader för sökanden, framförallt i form av advokatarvoden. För information om bidrag till rättshjälp, kontakta Rättshjälpmyndigheten.

Det är oftast betydligt svårare att få tillbaka ett barn som förts till ett land som inte är med i Haagkonventionen. Då det inte finns något regelverk att luta sig mot gäller lagstiftningen i det andra landet fullt ut. UD kan ändå ge viss hjälp till den drabbade föräldern, som en serviceåtgärd. Det kan bland annat handla om att finna en lokal advokat som kan driva ärendet i nationell domstol i det andra landet, eller att ge hjälp med att till exempel utfärda av svenskt pass, när det lagligen är möjligt.

Ärenden kan ta lång tid

Det är inte ovanligt att ärenden av detta slag tar mycket lång tid att lösa. UD har inga maktmedel till sitt förfogande och kan därför aldrig bidra till en lösning i strid med andra länders lagstiftning eller domstolsbeslut. Det finns ett flertal ärenden

som inte har nått någon lösning flera år efter det olovliga bortförandet.

Det viktigaste är dock att försöka se till att personer inte förs utomlands mot sin vilja och det därför mycket viktigt att polis eller socialtjänst kontaktas *före* utlandsresan.

Råd inför en utlandsresa

När resan planeras

- Kontakta socialtjänsten, socialjouren eller polisen före resan och berätta om din oro.
- Om risken för problem utomlands är stor, kan det vara klokt att samråda med polisen eller socialtjänsten för att till exempel kunna förhindra utlandsresan.

Om resan sker

Om personen ändå reser, ge följande råd:

- Att den unge ska ta med telefonnummer/e-postadress till socialtjänsten, polisen eller till någon kontaktperson i Sverige.
- Att ta med mobil och ett extra simkort till den.

- Att skriva ned eller lära sig telefonnummer/e-postadress utantill till svenska ambassaden eller konsulatet i vistelselandet.
- Att skriv ned kontaktuppgifter till eventuella släktingar eller vänner i vistelselandet som kan tänkas hjälpa denne.

Lagar och konventioner

Svensk lag och internationella överenskommelser tillåter inte barnäktenskap eller äktenskap mot någons vilja.

Mänskliga rättigheter

Förenta Nationerna (FN) och Sverige som en av dess medlemsstater tar tydligt avstånd från hedersrelaterat våld. FN:s medlemsstater har en skyldighet att förebygga och utreda brott mot kvinnor i hederns namn, samt att bestraffa förövarna och ge offren skydd. Att inte göra det är ett brott mot de mänskliga rättigheterna.

I grunden för arbetet mot hedersrelaterat förtryck och våld finns FN:s allmänna förklaring om de mänskliga rättigheterna, FN:s konvention om avskaffande av all diskriminering av kvinnor (kvinnokonventionen) samt FN:s konvention om barns rättigheter (barnkonventionen). Dessa ger individuella rättigheter som stater har skrivit under och förbundit sig att värna.

FN:s kvinnokonvention som antogs 1979 slår fast att stater ska säkerställa ”lika rätt att ingå äktenskap och lika rätt att fritt välja make och att ingå äktenskap endast med sitt eget fria och fulla medgivande”.

FN:s barnkonvention, som antogs 1989, fastställer att stater alltid ska agera utifrån barnets bästa och att stater ska avskaffa traditionella sedvänjor som är skadliga för barns hälsa.

Ny lagstiftning i Sverige

Den 1 juli 2014 infördes i Sverige brotten äktenskapstvång och vilseledande till tvångsäktenskapsresa. Äktenskapstvång betyder att en eller flera personer genom tvång eller genom att utnyttja någons utsatta belägenhet, förmår denna att ingå äktenskap. Den utsatta belägenheten kan

till exempel vara en beroendeställning eller en intellektuell funktionsnedsättning. Både traditionella och religiösa äktenskap omfattas. Straffet är fängelse i högst fyra år.

Den som genom vilseledande förmår en person att resa till en annan stat än den där han eller hon bor, i syfte att personen genom olaga tvång eller utnyttjande av en utsatt belägenhet ska förmås att ingå äktenskap döms för vilseledande till tvångsäktenskapsresa till fängelse i högst två år.

Brottsbalken

I brottsbalken är det kap. 3 om brott mot liv och hälsa, kap. 4 om brott mot frihet och frid samt kap. 6 om sexualbrott som är aktuella.

Hedersrelaterade brott kan, förutom de tidigare nämnda äktenskapstvång och vilseledande till tvångsäktenskapsresa, bland annat vara olaga frihetsberövande, grov kvinnofridskränkning, grov fridskränkning, olaga tvång, olaga hot, ofredande, misshandel, skyddande av brottsling, övergrepp i rättssak, våldtäkt, våldtäkt mot barn, mord eller mordförsök.

Föräldrabalken

I svensk lagstiftning är det föräldrabalken (FB) som bestämmer föräldrars och barns juridiska relationer samt barns rättigheter och vårdnadshavarnas ansvar för dem.

I 6:1§ FB anges barns rätt till omvårdnad, trygghet och god fostran. De ska behandlas med aktning för sin person och får inte utsättas för kroppslig bestraffning eller annan kränkande be-

handling. Att behandla barn kränkande är brottsligt enligt svensk lag.

I 6:11§ FB anges att det är vårdnadshavaren som har rätt och ansvar för att bestämma i frågor som gäller barnets personliga angelägenheter. Det ska alltid ske utifrån barnets bästa.

Det står också att det ska ske med hänsyn till barnets ålder och mognad. Det innebär att ett äldre barn ska få större frihet och ett ökat ansvar och vårdnadshavaren måste därför ta en ökad hänsyn till ett äldre barns önskemål. Det är här som problem ofta uppstår för barn i familjer med hederskulturella normer. Barnets ökade ålder och mognad leder tvärtom till minskad frihet, med förbud mot att välja vilka kompisar de vill umgås med, val av vidareutbildning, att fritt välja äktenskapspartner med mera.

Skollagen

Skollagen 2010:800 kap. 1 § 5 förtydligar att: ”Utbildningen i skolan ska utformas i överensstämmelse med grundläggande demokratiska värderingar och de mänskliga rättigheterna som människolivets okränkbarhet, individens frihet och integritet, alla människors lika värde, jämställdhet samt solidaritet mellan människor. Var och en som verkar inom utbildningen ska främja de mänskliga rättigheterna och aktivt motverka alla former av kränkande behandling.”

Socialtjänstlagen

Socialtjänsten har lagstadgad skyldighet enligt 5:11 § socialtjänstlagen (SoL) att ge brottsoffer, framför allt kvinnor/personer som utsatts för våld och barn som bevittnat våld, det stöd och den hjälp de behöver.

Socialnämnden ska dessutom särskilt beakta att kvinnor som är eller har varit utsatta för våld och andra övergrepp av närstående kan vara i behov av stöd och hjälp för att förändra sin situation. Det kan vara genom olika former av stöd som till exempel ekonomiskt bistånd, skyddat boende, erbjudande om kontaktperson eller kontaktfamilj,

stödande samtal, rådgivning samt hjälp med att få kontakt med andra myndigheter och ideella föreningar.

I de nya föreskrifterna SOSFS 2014:4 om våld i nära relationer, skärps kommunernas ansvar för att ge det stöd den våldsutsatte, våldsutövaren eller barnet som upplevt våld behöver. Vidare betonas vikten av ett väl fungerande samarbete.

Anmälningsskyldighet

Anmälningsskyldighet enligt SoL gäller myndigheter och deras anställda samt enskild verksamhet som berör barn och unga. De är skyldiga att genast anmäla om det finns kännedom eller misstanke om att ett barn far illa. Även frivilligorganisationer som bedriver tillståndspliktig verksamhet, eller genom avtal med kommunen utför insatser enligt SoL, omfattas av anmälningsskyldigheten. Det finns också en skyldighet att lämna alla uppgifter som kan vara av betydelse för utredning av ett barns behov av skydd. (14 kap. 1§ SoL).

Det finns inga formella krav på hur en anmälan ska utformas. Du som är anmälningsskyldig bör anmäla skriftligt. I brådskande fall kan anmälan göras muntligt. Anmälan bör då bekräftas skriftligt i efterhand.

Anmälan ska i regel göras i den kommun där barnet bor. Om det är ovisst vilken kommun som är bosättningskommun har vistelsekommunen ansvar för alla insatser och inte bara i den akuta situationen.

Barnavårdsutredning

För unga kvinnor under 18 år, som utsatts för våld i nära relation eller andra övergrepp av närstående, utreds det inom ramen för en barnavårdsutredning. De nya föreskrifterna angående våld i nära relationer innebär att socialtjänstens ansvar ökar i många avseenden (organisation, kompetens med mera), men viktigast är att när barn riskerar att utsättas för våld i nära relationer/hedersvåld ska socialnämnden utan dröjsmål öppna en utredning. Riskbedömning ska göras direkt för att säkerställa

vilket skydd barnet behöver. Kan barnet komma hem eller behöver det placeras? Behöver vistelseort hemlighållas?

I ärenden där hedersvåld förekommer, kan dock enbart det faktum att socialtjänsten har öppnat en utredning innebära en fara för barnet.

När en utredning enligt SoL har öppnats ska vårdnadshavaren informeras om detta, om det inte medför betydande men för barnet, en så kallad menprövning enligt 12:3 § SoL. Likaså kan man avvakta med att underrätta vårdnadshavarna om att utredning har påbörjats, ifall barnet har utsatts för övergrepp av någon nära anhörig eller om den unge själv sökt hjälp och inte vill att det berättas för föräldrarna att det kan handla om hedersrelaterat brott.

Kommunens ansvar

Kommunen har det yttersta ansvaret för dem som vistas i kommunen, vilket inte upphör för att en person vistas tillfälligt utomlands om avsikten är att återvända till kommunen. Socialtjänstlagen gäller således för dessa personer och insatserna likaså. Utländska medborgare med uppehållstillstånd och som är folkbokförda i Sverige har i princip samma rättigheter och skyldigheter som svenska medborgare.

Oftast är det UD som kontaktar socialtjänsten och informerar om att en person med hemvist i kommunen befinner sig utomlands och behöver hjälp. Socialtjänsten kontaktar barnets vårdnadshavare och informerar om följande:

- Möjligheten till ekonomiskt bistånd för kostnader i samband med hemresan. Som en allra sista utväg kan detta ges direkt till barnet.

- Att socialtjänsten måste inleda utredning vid misstanke om att barn kan fara illa.

- Att socialtjänsten har möjlighet att följa upp insatser, till exempel ett barns hemförhållanden när denne har kommit hem till Sverige.

Passlagen

Enligt passlagen kan en person som är utomlands och har förlorat sitt pass få ett provisoriskt pass för hemresan av utlandsmyndigheten. För den som är under 18 år måste vårdnadshavaren ge sitt medgivande till att pass utfärdas och skriva på passansökan.

Pass får dock utfärdas även utan ett sådant medgivande om barnet befinner sig i en situation där det finns risk att dess hälsa eller utveckling skadas eller om det finns andra särskilda skäl, exempelvis om ett barn olovligen förts utomlands. Socialtjänsten ska på begäran av passmyndighet yttra sig i sådana passärenden.

Råd från Socialstyrelsen

- SOSFS 2014:4 Socialstyrelsens föreskrifter och allmänna råd om våld i nära relationer.
- SOSFS 2013: Ändring i allmänna råden om ekonomiskt bistånd.
- Meddelandeblad nr 2006-1-10: Handläggning inom socialtjänsten av ärenden då barn med hemvist i Sverige söker hjälp hos svenska utlandsmyndigheter.

Samverkan

Bestämmelser om samverkan mellan myndigheter finns bland annat i 6 § förvaltningslagen (1986:223). Det innebär att varje myndighet ska hjälpa andra myndigheter inom ramen för den egna verksamheten. Polisen ska enligt 3 § polislagen (1984:387) samarbeta med åklagarmyndigheten och andra myndigheter och organisationer vilkas verksamheter berör polisen. Särskilt ska polisen fortlöpande samarbeta med socialtjänsten och underrätta dem om förhållanden som kan föranleda någon åtgärd.

Socialnämndens insatser för den enskilde ska utformas och genomföras tillsammans med denne och vid behov i samverkan med andra samhällsorgan och med organisationer och föreningar (3 kap 5 § SoL 2011:453).

Sekretessbestämmelser framhålls ibland som ett hinder för samverkan. Inför myndighetssamverkan i enskilda ärenden kan personens informerade samtycke inhämtas vilket löser hinder i just det ärendet.

Att tänka på vid samverkan

- Samtliga involverade aktörer tjänar på ett nära samarbete.
- Det är viktigt att göra en tydlig ansvarsfördelning, regelbunden kontakt och återkoppling.
- Använd alltid tolk vid språksvårigheter. Helst ska samma tolk anlitas. Låt aldrig en vän eller nära släkting tolka.
- Undvik att ge löften.
- Det kan finnas en rädsla för myndigheter.
- Dokumentera noga. Vilka finns runt personen? Kontaktuppgifter? Datum?
- Tänk på att risken kan öka för personen efter myndighetskontakt/polisanmälan.
- Alla fall kommer inte att kunna lagföras. Det kan också förekomma att en utsatt person inte heller vill medverka i förundersökningen. Då kan det vara ett bra stöd för den utsatte att ha kontakt med ideella organisationer.

Fallbeskrivningar

De senaste åren har en samverkan mellan myndigheter och organisationer vuxit fram. Arbetet med att hjälpa människor som förs utomlands mot sin vilja kan dock se helt olika ut.

När människor förs utomlands mot sin vilja kan situationen och händelseförloppet se helt olika ut. Det kan handla om flickor eller unga kvinnor som tvingas stanna kvar för att gifta sig med någon som föräldrarna valt när familjen är på besök hos släktingar i hemlandet.

Det kan också handla om en kvinna som kommit till Sverige på anknytning till en man hon gift sig med. När han tröttnar på henne skickas hon

tillbaka till en mycket osäker tillvaro med utfrysning och kanske till och med dödshot. Även unga män kan vara utsatta och inte själva få välja vem de vill leva med.

Personal från Kvinnocentrum, IKKR Arosdötrarna Tjej- och Kvinnojour, socialtjänsten, skolan och polisen har stor erfarenhet av att hjälpa barn och vuxna som förts utomlands mot sin vilja.

Här följer några exempel från deras arbete.

Kvinna utan barn

Kvinnan kom till en landsman i Västerås för att gifta sig med honom. Hon hade varit i Sverige en tid med tillfälligt uppehållstillstånd. Men mannen var inte nöjd, han tyckte inte att hon motsvarade hans förväntningar utan ville byta ut henne mot en annan kvinna. Mannen, som hade kontakt med kvinnans föräldrar, förklarade att hennes mamma var svårt sjuk och att hon måste åka till hemlandet för att besöka henne.

När kvinnan kom till sina föräldrar tog de ifrån henne passet och kastade ut henne hemifrån. Hon blev förskjutet. Föräldrarna sa att hon inte skött sig och att hon inte var någon bra kvinna. Det spreds rykten om henne, ingen tog hennes parti. Hon riskerar att utsättas för våld, människohandel och till och med att dödas.

– Jag trodde aldrig att mamma och pappa skulle göra så, sa hon i efterhand.

De som arbetar med att hjälpa människor som råkar illa ut och hålls kvar utomlands mot sin vilja förklarar att den här typen av problem är vanliga i hela Mellanöstern. Men även i delar av Afrika, Asien och Sydamerika.

Det förebyggande arbetet är mycket viktigt, att vara tydlig och fråga ”Vad ska du göra?” om kvinnan berättar att hon ska åka till hemlandet. Och att i förväg upprätta en plan så att kvinnan vet vad hon ska göra om hon hålls kvar mot sin vilja.

Särskilt viktigt är att informera om tvåårsregeln samt om det ”glapp” som finns mellan att tvåårsregeln löpt ut och beslut om permanent/förlängt uppehållstillstånd prövats av Migrationsverket. Att resa utomlands under denna tid är detsamma som att inte ha rätt att återvända till Sverige. Om personen i fråga är osäker kring dessa regler är det viktigt att kontakta en advokat eller Migrationsverket.

Kvinna med barn

En kvinna med tre barn skickar ett sms till personal på Kvinnocentrum i Västerås där hon tidigare sökt hjälp. Hon befinner sig i hemlandet tillsammans med mannen och barnen för att hälsa på en släkting som är sjuk. Mannen har tidigare miss-handlat henne och hon vill skiljas.

– Skilsmässa är helt klart en riskfaktor för kvinnan, säger en av personalen på Kvinnocentrum.

Mannen har spridit rykten om kvinnan och anmält till socialtjänsten att hon inte sköter barnen. Nu har han tagit hennes och barnens pass, något som gjort dem desperata. De vill åka tillbaka till Sverige igen. Han misshandlar och kränker kvinnan och hotar med att hon inte får ha barnen om de skiljer sig.

Kvinnocentrum polisanmäler olaga frihetsberövande. Polisen gör en risk- och hotbedömning, kontaktar UD och försöker ta reda på vilket stöd och skydd som behövs. Många personer är med i arbetet, samverkar och agerar på olika sätt för att få hem kvinnan och barnen.

Personalen på IKKR förklarar att skillnaden i regelverket är stor mellan olika länder. De har kontakt med ett internationellt nätverk som hjälper kvinnor och barn och använder sig av olika kanaler. Det kan vara såväl telefon, sms, e-post, Facebook som personliga kontakter i landet.

Polisen håller kontakt med UD. Det är viktigt att identifiera var kvinnan och barnen befinner sig, om det är möjligt att kontakta dem och hur säkerheten ser ut. Om det är svenska medborgare kan ambassaden utfärda provisoriska pass. Socialtjänsten kan köpa flygbiljetter, men passen måste hämtas ut personligen.

Det stora problemet är säkerheten, hur kvinnan och barnen ska kunna ta sig till ambassaden och vidare till flyget. Just i det här fallet kunde det internationella nätverket hjälpa kvinnan och barnen. De fick hjälp med boende och att ta sig till svenska ambassaden.

– Det var ett arbete dygnet runt för oss som var involverade, säger polisens representant i samver-

kansgruppen. En viktig faktor för att nå framgång är att alla vet vem som gör vad, att det är tydliga roller i samverkan.

Hela processen med att få hem kvinnan och barnen var mycket resurskrävande. När de kom tillbaka till Sverige fanns redan en planering för skyddat boende och en pågående polisutredning.

I den här typen av ärenden handlar det till att börja med om att tillgodose de mest basala behoven som kläder, mat och sjukvård. Det är en lång process som kan pågå i ett par år, inte minst barnen behöver mycket stöd.

Flicka 14 år

En kurator på en skola berättar om en 14-årig flicka. Hon bor med sin pappa i Västerås sedan ett och ett halvt år tillbaka. Pappan är omgift och har flera barn med sin nya fru. Den biologiska mamman bor i ett land i Afrika. Flickan kom till Sverige efter att hennes pappa lovat att hon skulle få bo hos honom och utbilda sig här. Hon ville gärna gå i skolan och lärde sig svenska snabbt. Men i familjen stod hon långt ner i hierarkin och fick ta stort ansvar i hemmet.

Skolsköterskan tog kontakt med kuratorn om att flickan behövde prata med henne. Någon hade hittat henne gråtande utomhus en kväll. Flickan sa att styvmamman slog henne och att hon saknade sin mor.

Före jullovet berättade flickan för kuratorn att pappan sagt att hon skulle resa och hälsa på sin mamma över lovet. Kuratorn uppmanade flickan att vara rädd om sitt pass, hon fick telefonnummer, Facebook- och e-postadresser till kuratorn.

På kvällen dagen innan flickan skulle komma hem tog hon kontakt med kuratorn via Facebook. Det visade sig att hon inte var hos mamman utan i ett annat land hos pappans släktingar. Hon ville åka till Sverige men hölls kvar mot sin vilja. Pappan tänkte gifta bort henne eftersom det handlade om familjens anseende. Någon ansökan om ledighet för flickan hade pappan inte lämnat in, men hon kom inte tillbaka till skolan efter lovet.

Kuratorn kontaktade polisen och försökte få kontakt med pappan. En utredning startade i samverkan mellan polisen, skolan och socialtjänsten.

Om flickan kommer tillbaka till Sverige är planen att hon ska bli omhändertagen enligt LVU (Lagen om vård av unga).

Skolkuratorn är glad över att samverkan mellan de olika parterna fungerar så bra och med stor öppenhet.

Hon berättar att flickan har svårt att förstå hur familjen kunnat göra henne så illa. Hon är också ledsen och orolig för sina yngre systrar.

– Det viktigaste just nu är att ge hopp till flickan om att det ordnar sig, säger kuratorn. Hon måste vara stark och till stor del agera på egen hand.

Viktigt att förebygga

Det förebyggande arbetet är mycket viktigt. Om en kvinna berättar att hon ska åka till hemlandet:

- Var tydlig och fråga "Vad ska du göra?".
- Informera om tvåårsregeln samt om det "glapp" som finns mellan att tvåårsregeln löpt ut och beslut om permanent/förlängt uppehållstillstånd prövats av Migrationsverket.

Att resa utomlands under denna tid är detsamma som att inte ha rätt att återvända till Sverige.

- Hjälp kvinnan att upprätta en plan i förväg så att hon vet vad hon ska göra om hon hålls kvar mot sin vilja.
- Informera om att det är viktigt att ta med telefonnummer och e-postadresser till polis och någon kontaktperson

son i Sverige samt till svenska ambassaden i landet kvinnan ska besöka.

- Uppmana kvinnan att ta med kopia på sitt pass, mobiltelefon och extra simkort till den.
- Gör en polisanmälan om du misstänker att kvinnan behöver skydd.

Vid misstanke om brott

Samråd

Vid misstanke om brott mot barn sker alltid samråd mellan berörda aktörer, vanligtvis polis, socialtjänst, kvinno-centrum samt berörda frivilligorganisationer.

Riskbedömning

För att bedöma den utsattes situation, omfattning och all-

varlighetsgraden görs en strukturerad risk- och hotbedömning av polisen. De använder främst metoderna SARA och PATRIARK. Även socialtjänsten ska göra riskbedömningar.

Polisanmälan

När det gäller brott mot barn ska polisanmälan alltid göras. Gällande brott mot vuxna sker

i samråd med den berörde.

Tänk på att risken för den utsatte kan öka när en polisanmälan är gjord, behov av stöd och skyddsåtgärder ska alltid beaktas.

Samverkande aktörer

När många aktörer från myndigheter och organisationer ska samverka är det viktigt att alla vet vad som förväntas av dem och att det finns tydliga roller i arbetet.

Socialtjänsten

Socialtjänsten i Västmanlands läns tio kommuner har det yttersta ansvaret för att de som vistas i kommunen får det stöd och den hjälp de behöver. För akuta insatser under kvällar och helger ansvarar den länsövergripande socialjouren.

Det är en lagstadgad skyldighet enligt socialtjänstlagen (SoL) att ge brottsoffer, framförallt kvinnor/personer som utsatts för våld och barn som bevittnat våld, stöd och hjälp.

Socialtjänsten har ansvar för individ och familjeomsorg, missbruksvård, äldreomsorg samt stöd till personer med funktionshinder.

Individ- och familjeomsorgen

Socialtjänstens myndighetsarbete när det gäller våldsutsatta utförs av individ- och familjeomsorgen. Arbetsuppgifterna består av att:

- Ge råd, stöd och konsultation till andra yrkesverksamma, men även till privatpersoner.
- Göra en förhandsbedömning som syftar till att fatta beslut om utredning enligt 11 kap. 1 § SoL ska inledas eller ej (när det gäller tvångsgifte och/eller oro för hedersbrott utomlands är det viktigt att göra en riskbedömning i samband med förhandsbedömningen).
- Bedöma och tillgodose barns/vuxnas behov av omedelbart skydd och stöd samt behov av insatser ur ett långsiktigt perspektiv.

- Följa upp de insatser som har beviljats.
- Göra yttranden enligt passlagen.

Särskilt om barn

- Vid misstanke om brott mot barnet utreds barnet via Barnahus Västmanland.
- Förhandsbedömningen kan göras utan att socialtjänsten direkt tar kontakt med föräldrarna. Riskbedömningen syftar till att ta ställning till om barnet behöver skyddas från sina föräldrar eller andra närstående under utredningstiden.
- Stödja familjen som helhet under utredningstiden och mer långsiktigt.
- Bedöma föräldrarnas omsorgsförmåga och barnets behov av insatser.

Kontaktuppgifter

Arboga: 0589-870 00

Fagersta: 0223-442 60

Hallstahammar: 0220-240 00

Kungsör: 0227-600 000

Köping: 0221-250 00

Norberg: 0223-290 00

Sala: 0224-550 00

Skinnskatteberg: 0222-450 00

Surahammar: 0220-390 40

Västerås: 021-39 00 00

Socialjouren: 021-39 20 66
alternativt via Polisen 114 14

Kvinnocentrum

(Västerås, Arboga och Köping)

Kvinnocentrum i Västerås är en del av socialtjänstens öppenvård med råd och stödverksamhet. Kvinnocentrum är specialiserade på att möta kvinnor som utsatts för fysiskt, psykiskt, sexuellt, materiellt och ekonomiskt våld samt hedersrelaterat våld och förtryck.

Spetskompetens och erfarenhet finns av att hjälpa personer som befinner sig utomlands eller riskerar att föras utomlands mot sin vilja. Kvinnocentrumets målgrupp är kvinnor över 18 år folkbokförda i Västerås, Arboga eller Köping.

Kontaktuppgifter

Sigurdsgatan 21, 721 30 Västerås
021-39 37 10
kvinnocentrum@vasteras.se

Polisen

Vid Polisområde Västmanland har Brottsoffer- och Personsäkerhetsgruppen (BOPS) länsansvar för brottsoffer- och personsäkerhetsarbetet. En av arbetsuppgifterna för BOPS är att bedöma behovet av skyddsåtgärder. De har särskilt utbildad personal med specifik kunskap om hedersrelaterat våld samt tvångs gifte.

Familjevåldshoteln ansvarar för brottsutredningar av vålds- och sexualbrott i nära relationer. Alla barn som utsätts för våld eller bevittnar våld förhörs av särskilt utbildad polis på Barnahus Västmanland.

Polisen har även en omfattande informations- och underrättelseskyldighet gentemot brottsoffer och förmedlar exempelvis kontakt med kvinnojourer och socialtjänsten. De arbetar i nära samverkan med andra myndigheter och har samverkansavtal med länets tio kommuners socialtjänster för omhändertagandet av brottsoffer.

Polisens roll

- Utreder brott.
- Ger råd och stöd.

- Förmedlar kontakt med kvinnojourer och/eller Kvinnocentrum.
- Informerar om rättssystemet.
- Genomför hot- och riskbedömningar.
- Erbjuder olika skyddsåtgärder.

Kontaktuppgifter

Västgötegatan 7, 722 11 Västerås
114 14
registrator.mitt@polisen.se

Åklagarmyndigheten

Åklagarmyndigheten har i uppdrag att utreda och lagföra brott. Hedersrelaterat våld kan normalt hänföras till kategorierna relationsvåld, brott mot barn eller grova våldsbrott. Dessa brottsutredningar leds alltid av åklagare. Utredningen bedrivs i nära samarbete med polisen som utför de utredningsåtgärder åklagaren finner nödvändiga i aktuella ärenden.

I Åklagarmyndighetens handbok för hedersrelaterat våld understryks vikten av ett fungerande samarbete med ideella organisationer och vikten av att delta i olika samverkansgrupper och nätverk. Viktiga samverkanspartners för åklagarmyndigheten är polismyndigheten och socialtjänsten.

Åklagarens roll

- Leder förundersökningen.
- Beslutar om tvångsmedel, till exempel anhållande och husrannsakan.
- Beslutar om kontaktförbud.
- Beslutar om förundersökningen ska läggas ner eller åtal väckas.
- För statens talan vid rättegången.

Kontaktuppgifter

Mäster Ahls gata 8, 722 12 Västerås
010-562 50 000
registrator.ak-vasteras@aklagare.se

IKKR

IKKR Arosdöttrarna Tjej- och Kvinnojour ger råd och praktisk hjälp till unga kvinnor som har drabbats av hedersvåld eller riskerar tvångsgifte. Till grund för Tjej- och Kvinnojouren står föreningen Internationell Kamp för Kvinnors Rättigheter (IKKR).

IKKR Arosdöttrarna Tjej- och Kvinnojour har både anställd personal och ideellt verksamma. I föreningen finns kompetens såväl när det gäller olika kulturer som språk.

IKKR:s roll

- Har telefonjour.
- Ger råd och stöd samt information.
- Ger praktiskt stöd, exempelvis med att följa med till sjukhus, delta vid rättegångar och hjälpa till med skyddat boende.
- Besöker skolor och informerar unga om verksamheten samt hedersrelaterat våld och förtryck, tvångsäktenskap och fruimport.
- Föreläser för yrkesverksamma.
- Ingår i Internationellt Nätverk mot Hedersvåld och Tvångsäktenskap.

Internationellt nätverk

2009 bildades ett unikt internationellt nätverk mot hedersvåld och tvångsäktenskap på en kon-

ferens i Västerås. Genom nätverket har ett flertal kvinnor och även barn kunnat föras tillbaka till Sverige efter att de blivit bortförda för tvångsgifte eller tvingade tillbaka till sitt hemland mot sin vilja.

Nätverket är ett mycket viktigt verktyg i arbetet för att få hem kvinnor och barn från utlandet. I synnerhet är kontakterna i Irak viktiga, de hjälper kvinnor och barn att få skydd och boende innan de kan komma tillbaka till Sverige.

Föreningen ser det förebyggande arbetet som mycket viktigt. Bland annat att vara ute i skolorna och informera om dessa frågor, visa att föreningen finns och berätta om vart de unga ska vända sig om de hamnar utomlands mot sin vilja.

Det är viktigt att vara tydliga med vilka risker som väntar om de unga bestämmer sig för att följa med familjen utomlands och att de riskerar att inte komma hem igen.

Kontaktuppgifter

Kristinagatan 12, 724 61 Västerås
070-473 33 75, 021-470 75 39
Ikkr.vasteras@gmail.com

Skolan

Skolans läroplan 2011 kap 1 förtydligar skolans värdegrund och uppdrag: ”Människolivets okränkbarhet, individens frihet och integritet, alla människors lika värde, jämställdhet mellan kvinnor och män samt solidaritet med svaga och utsatta är de värden som skolan ska gestalta och förmedla.”

Hedersförtryck mot barn kan vara mer omfattande än bland vuxna människor. Detta eftersom barn har mindre möjlighet att agera eller påverka och kan därför i större utsträckning bli utsatta och kontrollerade i sin vardag. Detta innebär oftast inskränkande från föräldrar eller släktens sida beträffande begränsning av barnens rättigheter i enlighet med FN:s barnkonvention.

I hedersförtrycket ingår även frågor som rör könstympning, barnnäktenskap och tvångsäktenskap.

Skolan är den arena där barnen vistas stor del av sin tid, därav har personalen på skolan ett ansvar att upptäcka detta förtryck samt agera i ett tidigt skede. Arbetet kan skilja sig åt i olika kommuner.

IDA (Inkludering-Delaktighet-Aktivitet)

I exempelvis Västerås ska skolan aktivt arbeta utifrån sin Handlingsplan mot diskriminering och kränkande behandling samt Västerås Stads Handbok för att stödja och hjälpa ungdomar och unga vuxna som utsätts för eller riskerar att utsättas för hedersrelaterat våld och förtryck. Kontinuerligt samarbete med IDA-enheten kommer att ske i form av kompetensutveckling, men även handledning till personal.

Skolans roll

- Har rutiner för hur dessa ärenden hanteras.
- Ger råd, stöd och information.
- Ger kompetensutveckling för all personal om hedersrelaterat förtryck och våld.
- Erbjuder förebyggande stöd till familjer.
- Informerar och undervisar om demokratiska och mänskliga rättigheter samt behandlar och motverkar förtryck som sker i hederns namn.
- Påverkar pojkarnas och flickornas attityder om jämställdhet.
- Ger pojkar och flickor information om rätten att bestämma över sina egna liv.
- Har ett utbildat elevhälsoteam gällande hedersrelaterat förtryck och våld.

Kontaktuppgifter

IDA-enheten

021-39 11 76, 021-30 11 78

www.idaenheten.se

Förskolor och skolor

Kontaktpersoner inom kommunernas förskolor, grundskolor och gymnasieskolor är rektor samt personal inom elevhälsa. Dessa nås via respektive kommuns växel eller hemsida.

Så kan det gå till

På den här sidan visas hur händelseförloppet kan se ut när en person hålls kvar utomlands mot sin vilja. Men alla människor är olika och det är viktigt att tänka på att varje fall är unikt.

1. Första kontakten

- Andra aktörer tar kontakt med Kvinnocentrum angående kvinnans /barnets situation i hemlandet. T ex myndighet, advokat, skola eller frivilligorganisation.
- Kvinnan själv, anhörig eller vän kontaktar Kvinnocentrum och beskriver den uppkomna situationen.

2. Samverkan

- Kvinnocentrum kontaktar berörda aktörer för att inleda samverkan. T ex UD, polis, socialtjänst, skola, frivilligorganisation.

3. Anmälan

- Kvinnocentrum gör en polisanmälan och barnavårdsanmälan.

4. Kartläggning

- Kvinnocentrum tillsammans med berörda aktörer gör en kartläggning av situationen.

5. Samråd

- Kvinnocentrum samlar till Kvinnofridssamråd med berörda aktörer.

6. Planering

- Planering och arbetsfördelning mellan berörda parter i syfte av att hjälpa kvinnan/barnet tillbaka till Sverige.

7. Kontakter

- Kvinnocentrum håller kontakt med kvinnan samt upprätthåller kontakten mellan kvinnan och övriga delar av socialtjänsten.

8. Hemresa/flykt

- Planera hemresa/flykt tillbaka till Sverige. Detta inkluderar ett flertal återkommande kvinnofridssamråd och en nära samverkan mellan berörda aktörer.

9. Praktiska förberedelser

- Praktiska frågor går igenom och förbereds. Samtliga berörda parter ansvarar för sin roll.

10. Hemkomst

- Kvinnan/barnet återvänder till Sverige.

11. Boende

- Placering i eventuellt skyddat boende.

12. Basala behov

- Kvinnofridssamråd, basala behov tillgodoses. T ex krisbemötande, hälso- och sjukvård, kläder, mat osv.

13. Planering på kort och lång sikt

- Kvinnofridssamråd där insatser gällande kortsiktiga behov planeras liksom planering för långsiktiga insatser. Tydlig arbetsfördelning mellan berörda parter.

14. Avslutning

- Ärendet avslutas.

Anteckningar

A series of 21 horizontal dotted lines for taking notes.

Mer information

Länsstyrelsen i Västmanlands län

010-224 90 00

Polisområde Västmanland

114 14

Åklagarmyndigheten Västerås

010-562 50 00

Socialtjänsten i Västmanlands län

Socialjouren:

021-39 20 66

Kvinnocentrum (Västerås, Arboga och Köping)

021-39 37 10

IKKR Arosdöttrarna Tjej- och Kvinnojour

021-470 75 39, 070-473 33 75

Länsstyrelsen
Västmanlands län

www.lansstyrelsen.se/vastmanland